



Konec druhé světové války a osvobození terezínského ghetta ve svědectvích pamětníků z Archivu vizuální historie Institutu USC Shoah Foundation

(1) Videoklip – sestřih ze svědectví pamětníků

- ke stažení na adrese <http://ufal.mff.cuni.cz/cvhm/teachers-terezin.html>
- stopáž 13:06

(2) Stručné životopisy pamětníků, kteří ve videoklipu hovoří

Růžena Blechová se narodila roku 1934 jako Růžena Friedová středostavovské rodině v Praze. Tatínek byl ze staré libeňské židovské rodiny, maminka k židovství konvertovala. V roce 1940 absolvovala jeden ročník základní školy, tehdy zákony povolovaly židovským dětem z celé Prahy pouze studium v židovské škole v Jáchymově ulici, poté vyučování pokračovalo již jen ilegálně, po bytech a v rodinách. Do Terezína byla deportována v únoru 1945. Po osvobození se dva roky léčila s tuberkulózou, až poté se mohla vrátit do školy. Nakonec se stala učitelkou.

Ing. Jiří Eckstein se narodil roku 1922 v Praze - Libni. Tatínek byl úředníkem u soukromé firmy. Jeho rodiče byli takzvané "smíšené manželství", maminka byla katolička. V septimě byl jako žid vyloučen ze studia na reálném gymnáziu, do Terezína byl deportován v srpnu 1942. V březnu 1943 byl zařazen do pracovního tábora v Panenských Břežanech, kde vězni z Terezína pracovali na majetku paní Heydrichové, vdovy vo říšském protektoru. Později byl deportován do koncentračního tábora Wulkow a tábora Schnarchenreuth, odkud byl na samém konci války převezen zpět do Terezína, kde byl osvobozen. Dodělal si maturitu, vystudoval vysokou školu a stal se strojním inženýrem.

Jana Friesová se narodila roku 1927 v pevnostním městě Josefov u Jaroměře, část dětství ale prožila v Mnichově Hradišti u prarodičů, příznivců českožidovské asimilace. Dědeček a strýc byli zapojeni do ilegální odbojové organizace. Do Terezína byla deportována v prosinci 1942, v ghettě zůstala do osvobození. Vystudovala historii a filozofii, byla překladatelkou a tlumočnicí, ale také učitelkou a novinářkou.

Egon Lánský se narodil roku 1933 v Trenčíně na Slovensku jako Egon Löwy. Otec i matka byli lékaři, rodina byla zcela nenáboženská. Po vzniku Slovenského štátu tatínek odešel přes Maďarsko a Jugoslávii do Francie, kde se přihlásil do Československé armády. Maminka s dětmi se nechali pokřtít, a tím byli na čas chráněni před deportací. Egon studoval v klášterních školách v Trenčíně a v Bojně, po potlačení SNP se rodina ukrývala, byli však odhaleni a deportováni do koncentračního tábora v Seredi. Odtud byli v prosinci 1944 deportováni do Osvětimi, z Osvětimi byli po třech dnech odesláni evakuačním transportem do Terezína, kde zůstali do osvobození.

Hana Hildová se narodila roku 1928 v Praze, tatínek měl obchod s kožešinami. Do školy chodila nejprve do Křižovnické ulice, poté jako ostatní děti označené za židy mohla studovat pouze v židovské škole v Jáchymově ulici. Do Terezína byla deportována v červenci 1943, v ghettu zůstala až do osvobození. Po válce se rozhodla, že nebude studovat, ale musí pracovat, aby mohla žít maminku. Nakonec ale přeci jen vystudovala.

(3) Terezínské ghetto a průběh osvobození

Terezín je malé pevnostní město v ústeckém kraji. Pevnost byla založena roku 1780 císařem Josefem II. a pojmenována na počest jeho matky Marie Terezie. O dva roky později císař pevnost ve svém nejvyšším osídlovacím patentu povýšil na královské svobodné město.

Počátkem 2. světové války bylo v Terezíně zřízeno židovské ghetto jako součást plánu říšského protektora Reinharda Heydricha, který předpokládal nejprve izolaci Židů od ostatního obyvatelstva a následně jejich postupné přemísťování do východních táborů smrti ke konečné likvidaci. První transport v počtu 342 mužů, tzv. Aufbaukommando, přijel do Terezína z Prahy 24. listopadu 1941. Úkolem této skupiny vězňů bylo připravit město pro umístění velkého počtu dalších vězňů. Od počátku roku 1942 pak do města přicházely pravidelné hromadné transporty a počet obyvatel ghetta se rychle zvyšoval. Z území Protektorátu Čechy a Morava bylo do Terezína nastěhováno na 74 000 Židů, od poloviny roku 1942 však do Terezína začaly směřovat i transporty z Říše a ostatních zemí pod německou okupační správou. Za celou dobu války Terezínským ghetttem prošlo přes 155 000 vězňů.

Od podzimu roku 1944 bylo z vývoje válečné situace stále patrnější, že konec války je blízko, což přineslo naději i pro zbývající terezínské vězně. Na přelomu dubna a května 1945 konečně došlo k zásadním událostem, které signalizovaly, že dlouho očekávaný mír už je jen otázkou času: Sovětská armáda obklíčila 24. dubna 1945 Berlín, město bylo dobyto 2. května. Již na sklonku dubna se setkala vojska USA a SSSR na území Třetí říše. Adolf Hitler spáchal ve svém bunkru 30. dubna sebevraždu. V dubnu 1945 navštívil terezínské ghetto zástupce Červeného kříže a přislíbil představitelům samosprávy ochranu. Všechny tyto události byly jasnou předzvěstí pádu nacistického Německa – vězňové v Terezíně však netušili, že ani osvobození pro ně ještě nebude znamenat úplný konec utrpení.

Již v průběhu dubna mířily do Terezína pěší kolony, vlaky a nákladní automobily plné evakuovaných vězňů z koncentračních táborů ze všech koutů Polska a Německa. První transport ze 20. dubna 1945 přivezl do ghetta 2 000 vězňů a vyvolal mezi starými terezínskými vězni naprosté zděšení. Holé, zcela nevybavené a zaplombované vagóny byly plné vyhladovělých a zubožených lidských trosek. Vězňové byli na cestě téměř tři týdny – bez vody, jídla a jakékoli pomoci. Všichni byli nemytí, zavšivení, vyhublá těla pokrytá špínou a boláky, často na pokraji šílenství. Ve vagónech byli zavřeni spolu s mrtvolami těch, kteří dlouhou cestu nepřežili. Tyto lidské trosky nyní potřebovaly tu nejnutnější pomoc. Byli mezi nimi i někdejší terezínští vězňové, kteří se ve zcela zbědovaném stavu – za několik měsíců ztratili mnohdy polovinu své hmotnosti – navraceli ke svým blízkým. Všechny bylo třeba ošatit, nasytit, ošetřit a ubytovat, což byl v podmínkách ghetta úkol takřka nad lidské síly.

S nově příchozími byla však do Terezína zanesena infekce skvrnitého tyfu. Tato zákeřná nemoc se velmi rychle šířila i mezi původní vězně. Mnozí z nakažených se snažili opustit tábor, ovšem bez předchozí prohlídky a lékařského souhlasu, takže hrozilo zavlečení skvrnivky i mezi civilní obyvatelstvo mimo Terezín. Vzhledem k laxnímu postoji nacistických úředníků a lékařů byly poměry v terezínských nemocnicích strašlivé – nebyl dostatek místa k uložení nemocných, nedostávalo se ani slamníků, takže nakažení leželi dlouhé dny na holé zemi. Počet nových případů tyfu neustále vzrůstal a v květnu 1945 již počet nových diagnóz přesahoval stovku denně. Řada mrtvých, kteří byli nejprve pohřbíváni do masových hrobů v severním valu, zůstávala ležet na jednotlivých dvorech, aniž by kdokoli dal rozkaz k jejich pohřbení. Poslední esesáci spěšně opustili Terezín 5. května.

V noci z 8. na 9. května 1945 obyvatelé Terezína konečně spatřili první sovětské tanky a automobily. Rudá armáda podnikla zásadní kroky k vyřešení tragické situace, převzala ochranu nad všemi terezínskými vězni a od 10. května do ghetta přivážela tolik potřebné a dosud nedostatkové zdravotní vybavení i personál. Dne 14. května byla v Terezíně vyhlášena dvoutýdenní karanténa, což znamenalo uzavření tábora jak pro vstup, tak pro jeho opouštění. Péče o nemocné a umírající byla kromě sovětských zdravotníků také v rukou českých lékařů a ošetřovatelek, kteří byli v táboře již od 4. května, lékařů z České pomocné akce, ale i dobrovolníků z ghetta, stejně jako přilehlého a vzdálenějšího okolí. Mnoho zdravotníků svou obětavou pomoc zaplatilo životem.

Za nezměrného nasazení řady lidí se podařilo zachránit životy tisíců někdejších terezínských vězňů. Po zrušení karantény začaly probíhat repatriace a osvobození se mohli začít navracet ke svým rodinám a blízkým. Mezinárodní repatriční komise ukončila svou činnost 17. srpna – podle vydané závěrečné zprávy provedla repatriaci 7 600 maďarských státních příslušníků, 6 600 německých státních příslušníků, 3 800 Čechoslováků, 3 500 státních příslušníků Polska, 840 Holanďanů, 500 Francouzů, 150 Jugoslávců, 120 státních příslušníků tehdejšího SSSR a mnoha dalších vězňů z celkem 35 států světa. Repatriováno bylo celkově na 25 000 vězňů a repatriace probíhala vlaky, nákladními i osobními automobily. Poslední bývalí vězňové opustili tábor koncem srpna 1945.

Literatura:

- Chládková, L.: *Terezínské ghetto*. Památník Terezín, Terezín 2005.
- Kulišová, T., Lagus, K., Polák, J.: *Terezín*. Naše vojsko, Praha 1967.

(4) Náměty otázek ke vzdělávacímu využití v návaznosti na video

- Co jste se dozvěděli nového o konci druhé světové války a osvobození? Jaké části vyprávění vás zaujaly?
- Osvobození Terezína se lišilo od osvobození jiných měst – proč tomu tak bylo?
- Proč bylo vztyčení české státní vlajky a zpěv hymny v Terezíně tak překvapivým a nezapomenutelným výjevem?
- Proč podle vašeho názoru pamětníci říkají, že sice měli z osvobození radost, ale zároveň to pro ně znamenalo počátek nejistoty a čekání?